

*Кітова О. А.
Донбаська державна машинобудівна академія,
м. Краматорськ*

МЕТОДИЧНІ УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОДУКТИВНОЇ ПРАЦІ СТАРШОКЛАСНИКІВ В ПЕРІОД МОДЕРНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

У статті визначено та розкрито організаційно-методичні умови організації продуктивної праці, які полягають у наступному: забезпечення політехнічної освіти учнів, запровадження профілізації старшої школи, вдосконалення підготовки вчителів технологій та оновлення змісту трудової підготовки учнів.

Ключові слова: *організація продуктивної праці, модернізація трудової підготовки, старшокласники, профільне навчання.*

Інтенсивний розвиток інтеграційних процесів на початку ХХІ ст. сприяв усвідомленню пріоритетів загальнолюдських цінностей та реалізації дитиноцентристської розвивальної парадигми в галузі освіти. Саме відповідно до неї освіта має забезпечувати формування в учнів готовності й здатності активно творити нові реалії життя, гідно репрезентувати свою націю, безперервно оновлювати власний досвід, проектувати подальший освітній і життєвий шлях [1]. Отже, основою запроваджених реформувань в галузі трудового навчання стала гуманістична, а не раціоналістичної концепція.

Однак, незважаючи на декларовану необхідність удосконалення трудової підготовки, період становлення національної освіти супроводжувався кризовими явищами в трудовому навчанні. Причинами цього було недостатнє фінансування, невизначеність щодо концепції освітньої галузі “Технології”, її науково-методичного забезпечення та тенденція до скорочення кількості годин на сам навчальний предмет [1].

Тобто, перед сучасною педагогічною наукою постала проблема з’ясування методичних умов організації продуктивної праці учнів на гуманістичних, особистісно-соціальних засадах, а не соціально-тоталітарних, як практикувалося у попередні роки.

Вивчення наукових праць учених-педагогів (П. Атутова, С. Батищева, В. Кальней, К. Катханова, О. Коберника, В. Корольського, В. Мадзігона, М. Пальянова, В. Полякова, В. Симоненка, М. Скаткіна та ін.) показали, що умови ефективної організації продуктивної праці учнів загальноосвітніх шкіл були обґрунтовані ще в другій половині ХХ ст. Ці умови нами були розподілені на наступні групи: психолого-педагогічні, методичні, технічні та економічні [2]. Заслужують на увагу методичні умови, які передбачають вибір доцільних форм організації продуктивної праці, методів та методичних прийомів трудового навчання; підготовку педагогічних кадрів до організації трудової діяльності школярів.

Сьогодні їх обґрунтуванню присвячені наукові праці А. Бойко, В. Гусєва, О. Коберника, Г. Левченка, Л. Семеновської, В. Сидоренка, Н. Слюсаренко, В. Стешенка та ін.

Отже, з’ясування та характеристика методичних умов ефективної організації продуктивної праці в умовах модернізації національної системи освіти і стало метою даної статті.

Нині, в умовах інформаційного суспільства, особливого значення в трудовому вихованні набуває піднесення учнівської праці до творчості. Умовою забезпечення творчого ставлення до праці А. Бойко визначено тісне поєднання теоретичних положень про трудове виховання з реальною участю школярів у суспільно корисній продуктивній праці. Основою цього є забезпечення в навчально-виховному закладі політехнічної освіти [3]. Саме забезпечення сьогодні якісно нового рівня політехнічної освіти В. Сидоренко

визначив найактуальнішим завданням загальноосвітньої школи, вирішення якого має стати якісно новим етапом підготовки молоді до життя в умовах переходу до ринкової економіки. Досліджуючи проблему змісту політехнічної освіти, він звернув увагу на необхідність розширення теоретичної складової трудової підготовки не лише за рахунок знайомства школярів з прогресивними технологічними процесами та новими видами обладнання, але й завдяки підвищенню уваги до питань економіки, організації управління виробництвом, екологічних проблем виробничої діяльності [4].

На необхідності вдосконалення політехнічної освіти шляхом піднесення трудової спрямованості всіх ланок навчально-виховного процесу наголошує і Л. Семеновська. Вона акцентує увагу на змістовому та процесуальному аспектах, які визначають вимоги до програм, підручників, посібників, методів й організаційних форм трудової підготовки та організації продуктивної праці учнів.[5].

Отже, саме забезпечення політехнічної освіти у загальноосвітніх школах сприяє такому духовно-моральному становленню особистості, яке характеризується готовністю учнів до майбутньої трудової діяльності, усвідомленням своєї ваги у суспільному виробництві та формуванням світогляду, в якому праця є важливою складовою освіченості.

Одним із реальних шляхів виходу із кризової ситуації, яка склалася в галузі трудової підготовки, в державі визначено запровадження трудового профільного навчання старшокласників. Саме це, на думку А. Романчик, сприяє вирішенню широкого кола педагогічних питань щодо трудового становлення особистості. По-перше, – це наближення школи до життя за умов підпорядкування трудовому принципу, відповідно до якого знаннями про трудові й виробничі процеси має бути наповнено весь зміст загальної освіти; по-друге, – удосконалення трудового виховання та його провідної складової – трудового навчання; по-третє, – застосування методів, форм і засобів трудового навчання, які базуються на діяльності, а також політехнізації освіти, тобто ознайомленні з основами сучасного виробництва [6]. Запровадження трудового профільного навчання відповідає й вимогам змісту освітньої галузі “Технології”, яка має забезпечити ознайомлення та залучення учнів до різних видів діяльності, сприяти навчанню учнів способам використання різноманітних засобів праці, формуванню в них комплексу особистих якостей, потрібних людині як суб’єкту сучасного виробництва та культурного розвитку суспільства.

Таким чином, нині саме науково обґрунтована профілізація старшої школи в змозі вирішити завдання профорієнтації та профінформації як компоненту загальножиттєвого становлення особистості й психологічної профконсультації, яка сприяє визначенню професійних здібностей під час залучення до конкретної трудової діяльності.

Факторами, що підвищують ефективність продуктивної праці учнів, дослідниками визначено стимулювання, доцільну організацію трудової діяльності учнів, установа взаємозв’язку між виробничо-технічними, соціально-економічними чинниками навчально-виробничого процесу та віковими особливостями розвитку учнів, добір продукції, забезпечення роботою творчого характеру, високий професійний рівень викладачів. Ці фактори вимагають від учителя трудового навчання високої кваліфікації щодо організації продуктивної праці школярів.

Тобто, вагому роль у забезпеченні методичних умов відіграє вчитель, який має керуватися навчально-методичними матеріалами (використовувати програми трудової підготовки, навчальні посібники по трудовому навчанню та ін.), враховувати взаємозв’язок програми трудового навчання з програмами по основам наук, періодичними матеріалами; забезпечувати перспективне та періодичне планування праці учнів з урахуванням їх вікових особливостей і загальношкільних завдань (добір об’єктів праці, інструментів, режимів праці, складання технологічного плану виконання замовлень);

залучати учнів до продуктивної праці з урахуванням рівня їх знань з основ наук та трудових навичок; забезпечувати поєднання трудової діяльності з іншими видами виховної роботи [7, с. 295-296].

Саме від педагогічної майстерності вчителя, від наявності в нього умінь доцільно обирати тип організації навчально-виробничої діяльності та методи навчання, раціонально використовувати навчальний час, налагоджувати зворотній зв'язок з учнями, організовувати контроль за технологічною діяльністю школярів, від здатності аналітично підходити до своєї діяльності та проводити самоаналіз залежить рівень засвоєння учнями знань і оволодіння навичками творчої діяльності.

Саме рівень підготовки педагогічних кадрів визначає інтелектуальний розвиток дитини, що характеризується високою загальною та спеціальною освіченістю, широким колом і системністю знань про виробництво й природу, культурою розумової праці, умінням користуватися своїми знаннями, застосовувати їх у своїй практичній діяльності [8].

Крім того, організовуючи продуктивну працю учнів у нових умовах, учителі мають сформувані в учнів такі нові якості як, почуття власника, екологічну свідомість реального господаря, економічне ставлення до праці та її результативності, готовність брати участь у різних формах трудової діяльності, уміння використовувати діючий механізм соціально-економічного захисту своїх і суспільних інтересів [9, с. 213].

Отже, питання спеціальної підготовки майбутніх учителів технологій до організації продуктивної праці учнів є важливим і вимагає свого вирішення через запровадження в навчальні плани педагогічних вищих навчальних закладів відповідного навчального курсу.

У існуючій ситуації на ринку праці вдосконалення вимагає не лише організація продуктивної праці старшокласників, а й уся система трудового становлення особистості. Саме це й пояснює зростання уваги з боку Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України до питань удосконалення трудової підготовки молоді. Зокрема, на одній із нарад було зазначено, що “новими навчальними планами передбачається вивчення технологій у старшій школі незалежно від профілю навчання. Не відступиться Міністерство й від традиції надання професійної освіти під час навчання в школі. На регіональному рівні це вимагає поширення, а в деяких місцях і відродження практики учнівських виробничих бригад, шкільних лісництв, таборів праці та відпочинку, у яких діти вперше отримують свій трудовий досвід і першу заробітну плату” [10]. Отже, мова йде про необхідність застосування накопичених досвідом методів, форм і видів продуктивної праці в сучасних соціально-економічних умовах.

Вивчення проблеми організації трудової підготовки учнів загальноосвітніх шкіл дозволило Т. Мачачі встановити шляхи її поліпшення, які полягають, по-перше, в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад технологічної освіти; по-друге, у визначенні змісту та організаційно-педагогічних умов удосконалення трудової підготовки підростаючого покоління; по-третє, в застосуванні в педагогічній практиці інноваційних технологій; по-четверте, у забезпеченні варіативності технологічної освіти, розробці індивідуальних траєкторій навчання дітей, що сприятиме реалізації потенційних можливостей і освітніх потреб учнів [1].

Одним із засобів удосконалення стану трудового навчання сьогодні, на думку В. Гетти [11], має стати спрямування навчально-виробничої діяльності учнів на раціоналізаторство й винахідництво в умовах нового навчального предмета “Технічна творчість”. Навіть у новій назві предмета має бути закладено те, що праця в навчальних майстернях буде обов'язково пов'язана з технічною творчістю. Саме в цьому випадку творчість слід закладати у навчальну діяльність, а не в кінцевий її продукт – результат.

Однак, такий підхід унеможливило ознайомлення учнів з уміннями та функціями виробничого підприємства, що суперечить вимогам стандарту стосовно формування

якостей, які потрібні людині як суб'єкту сучасного виробництва.

Як зазначає В. Гусев, ураховуючи те, що сучасний стан продуктивної праці характеризується бурхливими перетвореннями, які пов'язані з поєднанням у ній найрізноманітніших форм і рівнів економічних, техніко-технологічних та організаційних навичок, в центрі нової системи навчання мають бути знання про елементи трудового продуктивного процесу основою яких є нерозривне діалектичне розуміння природи праці [12].

Згідно зі стандартом освітньої галузі "Технології" нині продуктивна праця має бути спрямована на формування у школярів загально-навчальних умінь, основ технологічної грамоти, культури праці, на оволодіння способами перетворення матеріалів, енергії, інформації, технологіями їх обробки [13, с. 24], найбільш ефективно завдання її організації можуть бути вирішені за умов залучення учнів до проектно-технологічної діяльності. Це забезпечує одночасний розвиток учнів, їх навчання та виховання під час активної творчої трудової діяльності. Тобто, основою організації продуктивної праці має бути проектно-технологічна діяльність, яка передбачає створення старшокласниками навчального творчого проекту (продукту чи послуги), який вони самостійно розробляють і виготовляють від ідеї до втілення. В результаті на кожному етапі створення виробу творча активна діяльність школярів передбачає використання ними раніше набутих знань, умінь і навичок, що підвищує творчий потенціал учнів [13, с. 25].

На необхідності оновлення змісту трудового навчання через його наповнення сучасними видами практичної діяльності (проектною, конструкторсько-технологічною, художньо-творчою, сфери надання послуг, інформаційною й багатьма іншими) наголошує В. Сидоренко. Досліджуючи проблему удосконалення трудової підготовки він акцентує увагу на необхідності ознайомлення учнів з найбільш поширеними виробничими процесами під час трудового навчання, основою яких мають бути закони та закономірності розвитку природи й суспільства, які учні вивчають в навчальних предметах з основ наук. Отже, завданням трудової підготовки є ознайомлення учнів з виробничим процесом в основу якого мають бути покладені такі компоненти, які формують знання про техніку, технологію, та економіку й організацію виробничої діяльності [14].

Продовженням запропонованого та новим засобом удосконалення системи трудової підготовки стала пропозиція В. Стешенка покласти в основу добору змісту освітньої галузі "Технології" функціональну структуру повного складу виробництва, яка передбачає ознайомлення учнів з технологіями виконання професійних функцій, вирішення типових професійних завдань і застосування професійних умінь працівників виробничого підприємства [15]. Саме такий підхід дає можливість організувати продуктивну працю учнів загальноосвітніх шкіл, спираючись на процеси основного, забезпечуючого та обслуговуючого виробництва, а також на процеси його комплексної підготовки, які характерні для різних галузей народного господарства промислового регіону. Такий підхід до організації трудової підготовки та продуктивної праці дає можливість показати на практиці повний цикл виробництва товарів (чи послуг) від визначення потреби у них до розробки, виготовлення та збуту, ознайомити учнів зі містом роботи фахівців на кожній стадії (кожному виді) виробництва та підготувати їх до професійного оволодіння однією з них на прикладі доступних галузей, залучити до продуктивної праці учнів усієї школи, забезпечити загальноосвітній характер трудової підготовки та ефективне професійне самовизначення учнів, а також виконання основних професійних проб [15, с. 94].

Дослідження запропонованої функціональної структури добору змісту освітньої галузі "Технології" дало можливість В. Стешенку встановити, що залучення учнів до продуктивної праці має сприяти формуванню не лише загально-трудова і загально-виробничих практичних умінь, як визначалося раніше, а й загальноінженерних.

Саме ці загальноінженерні вміння мають формуватися у старшокласників і сприяти їх ознайомленню з комплексною підготовкою виробництва. При цьому необхідною умовою ефективності організації продуктивної праці в старших класах є сформований рівень загальнотрудових і загальновиробничих практичних умінь, яких учні набувають у початковій і основній школі.

Висновки. Отже, питання вдосконалення організації продуктивної праці неможливо вирішувати окремо від такої багатоаспектної проблеми, як оновлення змісту трудової підготовки молоді, пошук шляхів реалізації якої залишається дискусійним. При цьому методичними умовами, які забезпечать ефективну організацію продуктивної праці старшокласників в умовах становлення національної системи освіти, є:

– забезпечення політехнічної освіти учнів умовами та засобами поєднання освіти з продуктивною працею, на основі знань про спільні природничо-наукові закономірності, які лежать в основі виробничих процесів;

– запровадження профілізації старшої школи з метою формування в учнів комплексу особистих якостей потрібних людині як суб'єктам сучасного виробництва та культурного розвитку суспільства;

– удосконалення підготовки вчителів технологій в напрямку формування таких компетентностей, які дадуть змогу використати накопичені досвідом методи навчання й забезпечать організацію продуктивної праці учнів у навчальних закладах на високому професійно-педагогічному рівні;

– пошук методів, форм і видів продуктивної праці, застосування яких є доцільним в умовах сучасного соціально-економічного розвитку суспільства.

– оновлення змісту трудової підготовки учнів.

Використана література:

1. *Мачача Т.* Невідкладні проблеми подальшого вдосконалення технологічної освіти школярів / Т. Мачача // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2007. – № 3. – С. 25-28.
2. *Кітова О. А.* Організація продуктивної праці старшокласників загальноосвітніх шкіл Донецького промислового регіону (друга половина ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / О. А. Кітова. – Полтава, 2011. – 20 с.
3. *Бойко А.* Виховання творчого ставлення до праці в контексті освітньої галузі “Технологія” / А. Бойко // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2005. – № 6. – С. 4-6.
4. *Сидоренко В.* Політехнічна освіта: сучасне бачення облеми / В. Сидоренко, О. Калігаєва // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2005. – № 2. – С. 4-7.
5. *Семеновська Л.* Трудова діяльність у контексті реалізації ідеї політехнізму в шкільній освіті / Л. Семеновська // Зб. наук. праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ : БДПУ, 2010. – № 2. – С. 6-13.
6. *Романчик А.* Деякі аспекти теоретичних засад профільного трудового навчання / А. Романчик // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2005. – № 3. – С. 2-3.
7. Методика трудового обучения с практикумом : уч. пособие для студентов пед. ин-тов / Д. А. Тхоржевский, А. И. Бугаїв, Б. И. Бухалов и др. ; под ред. Д. А. Тхоржевского. – М. : Просвещение, 1987. – 447 с.
8. *Коберник О.* Урок трудового навчання в умовах проектно-технологічної системи / О. Коберник // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2006. – № 1. – С. 2-5.
9. *Ткачук С. І.* Перспективи розвитку нових форм організації продуктивної праці старшокласників / С. І. Ткачук // Зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету. – Умань : УДПУ ім. Павла Тичини, 1999. – С. 212–215.
10. Стартуємо до якісної освіти: виступ міністра освіти і науки України Д. Табачника під час засідання розширеної колегії МОН 20 серпня 2010 р. // Освіта. – 2010. – 18–25 серпня. – (№ 37).
11. *Гетта В.* Трудове навчання: яким йому бути? / В. Гетта // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2006. – № 3. – С. 2-4.
12. *Гусєв В.* Перспективи радикального вдосконалення системи трудового навчання учнів / В. Гусєв, Л. Даннік // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2008. – № 5-6. – С. 5-9.

13. Проектно-технологічна діяльність учнів на уроках трудового навчання: теорія і методика: монографія / В. В. Бербець, Т. М. Бербець, Н. В. Дубова та ін.; заг. ред. О. М. Коберника. – К.: Науковий Світ, 2003. – 172 с.
14. Сидоренко В. Що приховує прагнення технологізувати трудове навчання школярів / В. Сидоренко // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2009. – № 11. – С. 3-7.
15. Стешенко В. В. Теоретико-методичні засади фахової підготовки майбутнього вчителя трудового навчання в умовах ступеневої освіти: монографія / В. В. Стешенко. – Слов'янськ: СДПУ, 2004. – 188 с.

Kitova O. A. Methodical conditions of organization of productive labour of senior pupils in the period of modernization of national system of education.

В статті определены и раскрыты методические условия организации производительного труда, которые состоят в следующем: обеспечение политехнической подготовки учащихся, профилизация старшей школы, усовершенствование подготовки учителей технологий и обновление содержания трудовой подготовки учащихся.

Ключевые слова: организация производительного труда, модернизация трудовой подготовки, старшеклассники, профильное обучение.

Kitova O. A. The methodical conditions of organization of productive labour of senior pupils in the period of modernization of national system of education.

The methodical conditions of organization of productive labour such as providing polytechnical education of pupils, introducing profession-oriented school education of senior pupils, improving teachers' training of craft studies and the system of craft training of pupils are determined and revealed in this article.

Keywords: organization of productive labour, modernization of craft training, senior pupils, profession-oriented education.

Коваленко І. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ФІЗИЧНИХ ОСНОВ РІЗАННЯ ДЕРЕВИНИ

У статті розглядаються дидактичні методи необхідні для формування фахових знань і умінь у студентів гуманітарно-технічних навчальних закладів.

Ключові слова: вчитель технологій, різець, фізичні основи різання, стружка, стругання, пиляння, пропил, тертя.

При підготовці учителів технологій важливе значення має його практична та теоретична підготовка. Як відомо, практичні уміння не можуть удосконалюватись без вивчення теоретичних основ процесів, які відбуваються при виконанні практичних робіт. Одним із сегментів практичної підготовки вчителів технологій є обробка деревини. Опанування цього напрямку відбувається під час вивчення таких дисциплін як “Практикум з деревообробки”, “Матеріалознавство виробів з деревини”, “Технологія деревообробки”, “Обробка конструкційних матеріалів” “Художня обробка деревини”, “Технології виробництва конструкційних матеріалів”.

Проблеми викладання технології обробки деревини майбутніми вчителями технологій досліджували: Тхоржевський Д. О., Муравйов Є. М., Молодцов М. П., Сидоренко В. К., Крейдлін Л. Н., Корець М. С. Водночас, питанню вивчення фізичних основ різання деревини у системі професійної підготовки вчителів освітньої галузі “Технологій” практично немає присвячених наукових статей. Тому метою статті є